

Лекція №1

**Поняття, ознаки, принципи
формування сучасних
міжнародних організацій**

Питання для розгляду

- 1. Історія формування міжнародних організацій
- 2. Поняття, ознаки, принципи формування сучасних міжнародних організацій
- 3. Членство в МО
- 4. Привілеї та імунітети МО та їх персоналу
- 5. Нормотворча діяльність міжнародних організацій

Етапи виникнення МО

- **Епоха рабовласницьких держав.** Ще в IV—VI ст. до н.е. у Стародавній Греції існувало два типи міжнародних Інститутів - сіммахії та амфіктіонії. **Сіммахії** - це союзи (коаліції) держав, які мали спільні військово-політичні цілі. **Амфіктіонії** були релігійно-політичними союзами племен та міст зі спільним святилищем, скарбницею, правилами ведення війн.
- **Період феодальної роздробленості** характеризується тим, що об'єднання постійно ворогуючих між собою держав формувалися передовсім під час виникнення загрози з боку сильнішого спільного ворога (наприклад, половці та монголо-татари для феодальної Русі). Водночас на світовій арені почали з'являтися торговельні союзи. Прикладом такого торговельного об'єднання є один із найвідоміших союзів цього типу — Ганза, що існував з XIV по XVII ст. Міста — члени союзу намагалися зосередити в себе усю посередницьку торгівлю між Західною, Північною та Східною Європою. Вони мали власне військо та флот, що дозволяло їм охороняти власні комерційні інтереси і навіть вести війни з іншими державами.
- **Епоха великих географічних відкриттів, промислових революцій та формування світового ринку.** Характеризується появою цілої низки організацій, яким уже були притаманні риси сучасних міжнародних установ: наявність погоджених цілей, постійного органу, порядку роботи та ін.

- Деякі західні автори ведуть історію міждержавних організацій від так званого Священного союзу 1815 р. Іноді спеціалісти віддають першість Центральній комісії судноплавства по Рейну, яка була організована Віденським конгресом 1814 — 1815 рр., а на постійній основі почала працювати з 1831 р. Стабільне зростання кількості міжнародних організацій з середини XIX ст. пов'язане з розвитком зв'язку, транспортної мережі, фінансів, міжнародної торгівлі. У цей час з'являються такі організації, як Дунайська комісія (1856 р.), Всесвітній поштовий союз (1874) та ін.
- **Період між Першою та Другою світовими війнами** ознаменований появою першої у світі міжнародної організації універсального типу з широкою компетенцією — Ліги Націй. Створена в 1919 р. з ініціативи американського президента Вільсона.
- **Сучасний етап розвитку МО** починається з 1945 року. Йому властиві такі риси:
  - - збільшення впливу міжнародних організацій на міжнародне життя, зокрема економічне;
  - - посилення ролі недержавних організацій у вирішенні світових проблем (через систему консультацій);
  - - поява і вже понад 50-річне успішне функціонування універсальної організації глобального типу – Організації Об'єднаних Націй;
  - - утворення інших функціональних організацій глобального типу - - Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Генеральної угоди з тарифів та торгівлі; Всесвітньої торговельної організації;
  - - формування мережі міжнародних організацій наднаціонального типу, які інституціонально забезпечують діяльність регіональних інтеграційних угруповань;
  - - посилення позиції ООН завдяки створенню системи «спеціалізованих установ» у складі шістнадцяти міждержавних організацій;
  - - розширення сфери діяльності міжнародних організацій;
  - - значне збільшення кількості як міждержавних, так і недержавних міжнародних організацій.

Поняття, ознаки, формування МО

- **Міжнародна міжурядова організація** - це постійно діюче об'єднання суб'єктів міжнародного права, створене на основі міжнародного договору, яке має окреслені цілі та завдання, наділене інституційно-правовим механізмом, створене відповідно до норм і принципів міжнародного публічного права і наділене міжнародною правосуб'єктністю.
- Ознаки:
- - наявність **договірної основи** (за заг. правилом – статuti, проте можливим є заснування міжнародних організацій резолюціями голівних органів інших міжнародних організацій (Конференцію ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) засновано в 1964 р. Генеральною Асамблеєю ООН, резолюцією 1995 (XIX), Організацію Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО) засновано в 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН, резолюцією 2152 (XXI)). Тому, точніше кажучи, ММУО створюються не просто на договірній, а на **погоджувальній основі**)

- - **членський склад МО**. Головна роль у створенні міжнародних організацій належить державам. Вони укладають особливий міжнародний договір — статут організації — або голосують за відповідну установчу резолюцію. Власне кажучи, саме тому цей вид міжнародних організацій називають міждержавними, або міжурядовими.
- Міжнародні організації, як правило, створюються на **невизначений термін**. Вони мають **постійну внутрішньоорганізаційну структуру**. ММУО створюються для досягнення певних цілей. Цілі становлять собою найзагальніші наміри держав-засновників, які вони бажають втілити за допомогою організації
- - наявність **міжнародної правосуб'єктності**.

Способи створення міжнародної міжурядової організації

- Передача певних прав та повноважень від держав міжнародній міжурядовій організації
- Підписання договору
  - Європейські спільноти (на сьогодні – Європейський Союз)
  - Світова організація торгівлі
    - Спочатку творена як ГАТТ
    - Приведена в дію Протоколом
    - Термін дії договору – 47 років
- Резолюція Генеральної Асамблеї ООН
  - Н., Організація Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань (*Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization* – СТВТО)
  - Декларація
    - Н., Асоціація держав Південно-Східної Азії (ASEAN), Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АРЕС)

Критерії відмінності	Міжнародна організація	Конфедерація	Держава
Правова основа створення			
Порядок створення			
Суб'єкти створення			
Міжнародна правосуб'єктність			
Характер міжнародної правосуб'єктності			

Формування системи ММУО

- **1. Становлення системи міжнародних організацій** (середина XIX ст. — середина 40-х років XX ст.). Важливим спонукальним чинником утворення міжнародних організацій була промислова революція, яка завершилась в більшості європейських країн, США та Японії до 70-х років XIX сторіччя. На першому етапі розвитку системи міжнародних організацій з'явилися утворення переважно монофункціонального, вузькоспеціалізованого характеру. Регіональних організацій практично не існувало, якщо не враховувати нетривалі воєнні союзи (Антанта, наприклад). Щодо глобальних організацій загального, багатфункціонального типу, то спробою такого утворення була Ліга Націй, яка з'явилася в 1920 р.

- **2. Формування системи Об'єднаних Націй** (середина 40-х років — кінець 50-х років ХХ ст.).
  - ООН та її спеціалізовані установи. На кінець 40-х — початок 50-х років припадає становлення системи регіональних організацій. Спочатку вони мали переважно характер політичних союзів (Ліга арабських держав, Організація американських держав, Рада Європи), воєнно-політичних (Західноєвропейський союз) та воєнних (НАТО, згодом Варшавський договір). Та поступово все більше утворюється організацій, в яких економічна функція стає домінуючою.
- 3. Активізація процесу утворення й поширення міжнародних регіональних організацій** (кінець 50-х років — кінець 80-х років). Початком цього етапу можна вважати його найважливішу подію — формування Європейського економічного співробітництва (ЄЕС), яке згодом перетворилося на економічний союз. Система регіональних банків розвитку в цілому утворилась саме на третьому етапі, коли були засновані банки: Міжамериканський банк розвитку (МаБР, 1959 р.); Центральноамериканський банк економічної інтеграції (1960); Африканський банк розвитку (АфБР, 1964); Азіатський банк розвитку (АзБР, 1966 р.); Карибський банк розвитку (1970 р.).

- На третій етап припадає активізація процесу розвитку інституціональної структури міжнародного валютно-кредитного ринку. Складається група Світового банку на чолі з МБРР: в 1956 р. утворюється Міжнародна фінансова корпорація (МФК), в 1960 р. — Міжнародна асоціація розвитку (МАР), в 1966 р. — Міжнародний центр з регулювання інвестиційних спорів, в 1988 р. — Багатостороннє агентство з гарантії інвестицій (БАГІ).
- Триває удосконалення й розгалуження системи ООН. Під її патронатом утворюються організації, що обіймають якусь вузьку сферу економіки. Це - Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ, 1957 р.), Міжнародна морська організація (ІМО, 1958 р.), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР, 1977 р.); особливий статус щодо ООН має Світова туристська організація (СТО, 1975 р.).

4. Відновлення єдиної системи міжнародних економічних відносин (з 90-х років ХХ ст.). ОБСЄ, припинення діяльності Організації Варшавського договору. Другою за значенням подією на цьому етапі розвитку системи міжнародних організацій було

- Особливості етапу:
- - зростає вплив розвинених країн, в першу чергу, «великої сімки», на функціонування найважливіших світових організацій; особливо це відчувається на діяльності МВФ, Світового банку, Світової організації торгівлі, які практично керуються клубом найсильніших держав;
- - значно активізується НАТО; організація не тільки розширюється територіально, але й присвоює собі функції, які раніше належали тільки Раді Безпеки ООН (посилка військ в країни, що не є членами НАТО);
- - відповідно (і дещо несподівано) знижується авторитет ООН, яка в певній мірі втрачає свою дієвість у вирішенні найактуальніших проблем людства;
- - Європейський Союз вже однозначно перетворюється на центр тяжіння в європейському інтеграційному процесі і, очевидно, невдовзі поширитися на всю Європу.

Види МО

- 1. За колом учасників: *загальні (універсальні) організації*, членами яких при дотриманні визначених умов може стати будь-яка держава у світі (ООН, МОП, ВООЗ, ВПС й ін.); *організації обмеженого складу*, членами яких можуть бути лише держави певного географічного регіону (РЄ, ЄС, ОАЄ й ін.).
- 2. За обсягом і характером повноважень: *організації загальної компетенції*, коли діяльність організації може торкатися всіх сфер відносин між державами-членами (політичної, економічної, соціальної, культурної та ін.); *організації спеціальної компетенції*, що створюється для координації співробітництва в окремій сфері міжнародних відносин (МВФ, МБРР, МОЦА та ін.) і ті ММУО, діяльність яких носить судовий (арбітражний) характер, наприклад Міжнародний кримінальний суд.
- 3. За характером повноважень: *міждержавні організації*, основне завдання яких полягає у забезпеченні співробітництва держав-членів; *організації наднаціонального характеру*, органи яких одержують від держав-членів деякі суверенні повноваження. Зокрема, з визначених питань вони можуть приймати рішення, що прямо зобов'язують фізичних і юридичних осіб держав-членів (Європейський Союз, деякі спеціалізовані установи ООН (МСЕ, МОЦА), рішення яких, по суті, є обов'язковими для держав-членів. В іншому разі втрачається сенс

Правосуб'єктність МО

- Питання міжнародної правосуб'єктності ООН розглядалося у Міжнародному Суді ООН у справі графа Бернадотта.

Міжнародна правоздатність міжнародних організацій

- право укладати договори;
- право участі у міжнародних конференціях;
- право членства у інших міжнародних організаціях;
- право надсилати своїх представників до участі у міжнародних організаціях;
- право приймати представників інших міжнародних організацій, держав та інших суб'єктів міжнародного права.

Міжнародна дієздатність міжнародних організацій

- - діяти відповідно до норм та принципів міжнародного права

Міжнародна деліктоздатність міжнародних організацій

- здатність виступати позивачем у випадку порушення норм міжнародного права
- здатність виступати відповідачем у випадку порушення норм міжнародного права

Категорії членства в МО

- **Повноправні** (держави) і **неповноправні** члени (несамоврядні території і навіть деякі суверенні держави) => виправдовує легалізовану перевагу держав-метрополій над колоніями. Міжнародні міждержавні організації об'єднують членів одного порядку, вони рівні один перед одним. Тому класифікація членів міждержавних організацій на повноправних і неповноправних суперечить сучасному міжнародному праву і служить правовою основою для свавілля невеликої групи західних держав (?).
- **Початкові** (зазвичай називаються держави, які брали участь на конференції з вироблення установчого акта організації, підписали і ратифікували його у встановлений термін) та **ті, які приєдналися** => також порушує принцип рівності держав.
- **Як називати держави-засновниці ММО?**
- **Часткові члени організації** (держави (або відповідні міжнародні організації) беруть участь у роботі конкретного органу міждержавної організації, не будучи членами організації в загальноприйнятому сенсі).

УМОВИ ВСТУПУ В ММО

- Установчі акти практично всіх організацій встановлюють, що прийом у члени організації відкритий для всіх держав, які поділяють принципи цієї організації.
- Членами організації можуть бути держави, інші міжнародні організації, автономні території, залежні території.
- Відповідно до загальноновизнаного принципу міжнародного права – принципу суверенної рівності - будь-яка держава має право належати або не належати до міжнародних організацій. У цьому зв'язку обмеження в прийомі держав у будь-яку організацію є порушенням міжнародного права.
- Членами організації можуть бути інші міжнародні організації. (Н, ЄС є членом Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Продовольчої і сільськогосподарської організації (ФАО) та ін.)

- Асоційованими членами, як правило, є залежні території. Наприклад, Британські Віргінські острови, острови Тертіці Кайкос в якості асоційованих членів входять в Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок.
- Ряд організацій поряд із загальною вимогою - суворого дотримання положень установчого акту - висувають додаткові вимоги до претендентів. (членами Організації країн - експортерів нафти (ОПЕК) можуть стати тільки країни, які в значних масштабах експортують сиру нафту.
- Статус асоційованого члена може бути наданий країнам, які не можуть мати більшості голосів, необхідної для отримання статусу повноправного члена.
- Членами Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародного валютного фонду, Міжнародної асоціації розвитку можуть бути тільки держави - члени Міжнародного банку реконструкції та розвитку.

Права та обов'язки

- Права і обов'язки держав-членів можна об'єднати в дві категорії: **індивідуальні та колективні.**
- Будь член організації може володіти індивідуальними правами та обов'язками як партнер такої організації (наприклад, в якості сторони угоди про штаб-квартири, угоди про співпрацю) або член організації.
- Членство в міжнародній організації носить двоякий характер: з одного боку, держави функціонують як окремі частини механізму організації, з іншого - є її важливими партнерами. Таким чином, організація працює на своїх членів і зі своїми членами.
- Як правило, індивідуальні права і обов'язки закріплюються в установчих актах або рішеннях міжнародної організації. До таких обов'язків належить обов'язок кожного члена регулярно платити членські внески, в певний термін подавати звіти про виконання конвенцій чи установчого акту.
- Колективні права та обов'язки держав-членів закріплені в установчому акті або резолюціях міжнародних організацій.
- Права та обов'язки держав-членів можна об'єднати в три групи: а) права і обов'язки, що впливають із загальновізнаних принципів і норм міжнародного права; б) права та обов'язки, безпосередньо стосуються участі держав у внутрішній поточній діяльності організації; в) права та обов'язки, пов'язані з дотриманням основних положень установчого акта організації.

Припинення членства

- В установчих актах організацій закріплені в основному п'ять способів припинення членства: а) добровільна вихід; б) автоматичний вихід; в) виключення; г) припинення існування держави; д) ліквідація організації.
- Вихід з організації пов'язаний з виконанням ряду обов'язкових умов: необхідністю письмової заяви про денонсацію установчого акту; встановленням певного періоду, після закінчення якого заява про вихід набуває чинності; встановленням періоду, починаючи з дня набрання установчого акту силу, після закінчення якого держава-член може порушити клопотання про вихід з організації; виконанням перед виходом низки зобов'язань; узгодженням умов виходу з організаціями більшої загальної компетенції

Структура МО

- Основне – визначення цілей діяльності.
- Функціональний принцип формування органів: органи поділяються на вищі, виконавчі, допоміжні, контролюючі й адміністративні.
- **Вищі (головні) органи** відають найважливішими сферами діяльності організації, приймають рішення з найважливіших питань, причому ці рішення остаточні. Вищий орган визначає загальну політику організації, її принципи; розглядає бюджетні й фінансові питання; має право переглянути й доповнити статут; приймає рішення щодо вступу нових членів до організації або виключення із її складу. Проте вищі органи не виконують оперативних функцій. Найчастіше до складу вищих органів входять представники усіх держав, і тоді такий орган називається пленарним.

- **Виконавчі органи** впроваджують у життя рішення і постанови, що приймаються вищим та деякими іншими органами. Вони здійснюють оперативні функції і (за окремими винятками) не займаються законотворчою діяльністю. Виконавчі органи різних організацій мають специфічні назви і склад.
- **Адміністративні органи** також мають справу з виконанням поточних функцій. Але їхній ранг поступається рангові виконавчих органів. Адміністративні органи займаються повсякденною організаційною роботою, яка спрямована переважно на внутрішні справи організації. Найчастіше ці функції виконує **секретаріат**. В його сферу входить підготування документації до проведення конференцій та нарад; організація й проведення переговорів між організацією й іншими суб'єктами міжнародного права; організація технічної допомоги державам-членам; матеріально-технічне забезпечення організації.
- Специфічним контрольним органом є **міжнародні суди**. Вони не тільки розв'язують суперечки між членами організацій, але й слідкують за дотриманням норм і принципів поведінки, що записані в статуті.

Привілеї та імунітети персоналу

- Питання привілеїв та імунітетів варто розглядати у двох аспектах. А саме: привілеї та імунітети міжнародних організацій і їх посадових осіб; привілеї та імунітети представників держав, що беруть участь у діяльності міжнародних організацій і конференцій. Лише при такому підході до цього питання можна стверджувати наявність окремого інституту в праві зовнішніх зносин - дипломатичного права міжнародних організацій.

А. Привілеї та імунітети міжнародних організацій та їх посадових осіб. Невід'ємне право володіти ними закріплене в установчих актах більшості міжнародних організацій. Зокрема, у ст.105 Статуту ООН констатується:

Конвенція про привілеї та імунітети ООН 1946 р., - ООН має такі самі привілеї та імунітети, як і дипломатичні представництва, хоча зі своєю специфікою. ООН на території своєї штаб-квартири в Нью-Йорку має власну службу безпеки, а також радімережу, що здійснює радіопередачі. Але щодо злочинів, скоєних на території штаб-квартири ООН, юрисдикцію здійснюють суди США. При цьому жодні процесуальні дії у приміщеннях ООН влада США не може здійснювати без дозволу Генерального секретаря ООН.

- Особисті привілеї та імунітети співробітників ООН залежать від їх статусу і виконуваних функцій. *Дипломатичні привілеї та імунітети в повному обсязі поширюються на відносно невелике коло співробітників ООН - Генерального секретаря і його заступників. До заступників Генерального секретаря ООН прирівнюються виконавчі секретарі економічних комісій ООН (для Європи, Азії і Тихого океану, Західної Азії, Африки, Латинської Америки і Карибського басейну), представник Генерального секретаря ООН на Кіпрі, представник ООН для Індії і Пакистану та деякі інші співробітники. Особисті привілеї та імунітети поширюються також на членів сімей вказаних співробітників.*

- Конвенція про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН 1947 – ці міжнародні організації мають практично ті самі привілеї та імунітети, що й ООН.

Привілеї та імунітети міжнародних організацій і їх посадових осіб мають *функціональний характер*, тобто вони надаються для досягнення організацією своєї мети і для безперешкодного виконання її посадовими особами своїх функцій. На практиці це означає, що вони діють тоді, коли посадова особа перебуває при виконанні службових обов'язків. А тому вони значною мірою відрізняються від дипломатичних привілеїв та імунітетів. Ця відмінність полягає в тому, що *обсяг* вказаних *привілеїв та імунітетів* у міжнародних організаціях і їх посадових осіб *вужчий*, ніж обсяг привілеїв та імунітетів як самого дипломатичного представництва, так і її співробітників. Винятком із загального правила є категорія вищих посадових осіб: генеральний секретар організації і його заступники, а також члени Міжнародного Суду ООН, які користуються дипломатичними привілеями та імунітетами.

- **В. Привілеї та імунітети представників держав, що беруть участь у діяльності міжнародних організацій і конференцій.** Тут варто зупинитися лише на деяких нових основних положеннях, внесених у теорію і практику надання привілеїв та імунітетів представникам держав за кордоном згідно з Конвенцією 1975 р.
- ***Привілеї та імунітети органів зовнішніх зносин за кордоном і особисті привілеї та імунітети співробітників цих органів.*** До першої належать: недоторканність приміщень представництва і делегацій в органах і на конференціях; недоторканність їх архівів і документів; податкові пільги і вилучення; митні привілеї; право користуватися прапором та емблемою (гербом) посилаючої держави на приміщеннях представництва і делегацій. До другої входять: особиста недоторканність; недоторканність резиденції і майна, документів і кореспонденції; імунітет від юрисдикції, звільнення від зборів і податків; звільнення від митних зборів і огляду та ін.

Нормотворча діяльність МО

- Міжнародна нормотворча діяльність міжнародних організацій різноманітна. Вона може:
  - а) виступити з договірною ініціативою,
  - б) запропонувати проект міжнародно-правового акту,
  - в) скликати дипломатичну конференцію для його обговорення,
  - г) провести його узгодження в рамках власних органів,
  - д) стимулювати держави до визнання виробленого міжнародно-правового акту юридично обов'язковим,
  - е) здійснювати функцію реєстратора і депозитарія,
  - є) з допомогою держав готувати офіційні тексти різними мовами,
  - ж) мати повноваження тлумачення, перегляду акту тощо.
- Міжнародні організації можуть також виконувати допоміжні правотворчі функції при виробленні норм міжнародного права іншими суб'єктами. Таку нормотворчу функцію називають квазінормотворчою.
- Кодифікація, Комісія з міжнародного права, ООН

Процедура прийняття рішень

- Для прийняття рішення **простою більшістю** достатньо набрати 50 % + 1 голос. Така процедура застосовується звичайно для прийняття рішень загального характеру, наприклад, при затвердженні порядку денного засідання асамблеї або конференції.
- Важливі питання, рішення по яких може викликати гострі суперечки, голосуються **кваліфікованою більшістю**; в цьому разі за прийняття необхідно не менш ніж дві третини голосів членів організації.

- Останнім часом все більше рішень затверджується **консенсусом**. Ця процедура виявляється в попередньому узгодженні інтересів всіх членів організації і досягненні спільного погодження; резолюція приймається без голосування.
- Процедура голосування в міжнародних організаціях має особливості. При голосуванні в пленарних органах **кожна делегація має один голос**, незважаючи на політичну й економічну потужність країни-члена; цим досягається демократичність дій організації.
- Але в деяких органах, особливо в таких, які відають фінансовими й кредитними ресурсами, існує зважена система прийняття рішень. Кожна країна-член має певну квоту голосів відповідно своєму економічному потенціалу та внеску в спільний фонд організації.